

HÉBER, ILLETVE JIDDIS FOGALMAK KISSZÓTÁRA

Alábbi szöszedetünket elsősorban nem zsidó olvasóinknak szántuk, akiknek egyáltalán vagy jóformán semmilyen előismereteik sincsenek a judaizmussal kapcsolatban. Ezért a meghatározások, magyarázatok leegyszerűsítőek, hosszabb tárgyalásuk pedig különben is túllépné e könyv kereteit, így a komolyabban érdeklődők a bibliográfia egyes címszavainál kereshetnek bővebb értelmezést (pl. Ujvári, Jólesz). Az írásmód (hangsúlyjelek) tekintetében – amennyiben ez lehetséges volt – Jólesz könyvét követtük kiterjesztve azt kötetünk egész szövegére, mégpedig elsősorban azért, hogy következetesek maradjunk. A speciális hangok (pl. he–het) megkülönböztető jelölésétől eltekintettünk.

ádár – a luniszoláris rendszerű zsidó naptár egyik hónapjának neve.

Águdát Jiszráél – Izrael Szövetsége; a hagyományhű zsidóság fennmaradásáért küzdő világszervezet. A Bázselban 1911-ben megtartott cionista kongresszust követően alakult meg Katowiczében, s a mozgalomhoz Ausztria, Németország, Anglia és – nem utolsósorban – Magyarország legnevesebb ortodox rabbijai csatlakoztak.

alijja – „felmenetel”. A zsidóság Palesztinába (ma: Izraelbe) való kivándorlására használják ezt a kifejezést.

árón – „láda”. Így hívják azt az egyszerű, gyalulatlan deszkákból készített ládát is, amely koporsóként szolgál a zsidó temetési szertartás során.

áskenáz – így hívják azokat a zsidókat, akik német területről származtak el, illetve az ott felvett vallási szokásokat, rítust (*minhág*) követik. Beszélt nyelvük általában a *jiddis* volt.

bár micvá – a rituális szempontból felnőttnek számító, tizenharmadik életévüket betöltött fiúkat hívják így.

bát micvá – a *bár micvá* analógiájaként felállított szokás, amelynek során a tizenkettedik életévüket betöltött zsidó leányok válnak a közösség teljes jogú tagjaivá. A

szokás újabb keletű, és elsősorban a neológ hitközségekben terjedt el.

bét (ha-)kneszet – „a gyülekezés háza”, zsinagóga; közös imádkozásra, *tórat* tanulásra, gyermekek oktatására és közösségi célokra szolgáló épület.

Betár – a Bar-Kohba felkelés idején (i. sz. 135) a felkelők egyik legfontosabb erődítménye Jeruzsálem közelében; de egyben betűszó is: *B'rit Josef Trumpeldor*; a revizioista cionisták ifjúsági szervezete

Bikkúr hólim – „betegek látogatása”. Erről kapták nevüket a nagyobb hitközségekben külön erre a célra alakult egyletek is (*Hevrá bikkúr hólim*).

bímá – „emelvény”. Az ortodox térelrendezésű zsinagógákban annak közepén van, s ezen olvassák a *tórat*, valamint az egyes imákat is itt mondják el.

Bisz Hamidrász (= bét ha-midrás) – „a tanulás háza”; szövegünkben a *szefárd* hitközségen belüli egyik irányzat.

bóher [jiddis] – jesivanövendék; tágabb értelemben: legényember.

cádik – „igaz ember”; így hívták a *hászidok* egy-egy csoportjának elismert vezetőjét, rabbiját is, akik közül sokat „csodarabbiként” tiszteltek, mivel csodatevő képességeket tulajdonítottak nekik.

Cohár – revizionista szervezet.

dájján – „bíró”; az újabb keletű héber szóhasználatban rabbihelyettest is jelenthet.
etrog – citrusféle; *szukkót* ünnepén a hagyományos ünnepi csokor részeként – a páлмаág, a mirtusz és a fűzfaág mellett – szerepel.

Ezra – „segítség”. A zentai sportegyesület cionista beállítottságára utalhat maga a név; Ezra ókori írástudó és reformátor, aki a perzsa uralom alatt, az i. e. 1. évezred derekán Mózes törvényeit terjesztette a zsidóság körében, s fogadtatta végül is el velük több-kevesebb sikerrel; teokratikus államot álmodott meg, ami etnikai-vallási szempontból homogenizálta volna az ókori zsidókat. Neki és követőinek (*szóf rím* = „könyvírók”, „törvénytudók”) tulajdonítják a Szentírás (*Tánáh*) három részre való tagolását (*Tóra*, *Próféták* könyvei, *Szentiratok*).

gábbáj – zsinagógában a zsinagóga és az istentisztelet felelőse; a *Hevrá kádísákban* egyesületi elöljáró, aki a temetkezéssel kapcsolatos szertartási és anyagi kérdéseket intézi.

gabella [jiddis]– közvetett hitközségi adó, melyet a hitközség tagjai akkor fizetnek, ha a hitközség bizonyos illetékterhes szolgáltatásait veszik igénybe (pl. esketési díj, rituális vágásnál fizetett illeték stb.).

gálut – diaszpóra, szétszóratás

genizá – „elrejtés”. Az a raktár (vagy láda) a zsinagógában, ahol a hiányos, sérült, elhasználdott imakönyveket, kegytárgyakat rejtik el; ezeket bizonyos idő múltán a temetőbe viszik, és eltemetik.

hácósz/hácót – „felezés”; „(éj)fél”. Éjfélkor és a három gyászhétben elmondott ima neve.

Hagibbor (ha-gibbor) – „hős”. Zsidó ifjúsági (sport)egyesületek vették fel nem ritkán ezt az elnevezést.

háhsára – a cionisták mezőgazdasági, illetve iparos munkákra (avagy a *kibuci* élet-

re) való felkészítése erre a célra kialakított birtokon

Hakoah (ha-koah) – „erő”. Zsidó ifjúsági sportegyesületek gyakori neve.

háluc – a Palesztinába való kivándorlásra felkészített pionír.

hámisá ászár bi-s'vát (v. **tu bi-s'vát**) – a fák újéve; *s'vát* hónap 15-én tartott ünnep.

hánukká – „avatás”; *kiszlév* hó 25-én kezdődő ünnep annak emlékére, hogy a Makkabeusok i. e. 165-ben visszafoglalták a jeruzsálemi szentélyt a szír hódítótól, újra felszentelték és a régi istentisztelet rendjét helyreállították. A hagyomány szerint e célra csupán egy napra való szent olajat találtak, de csoda folytán nyolc napra bizonyult elegendőnek. Ennek emlékét őrizi az ekkor használatos 8+1 karú gyertyatartó (*menóra*), amelynek gyertyáit nem egyszerre, hanem az ünnepnapok múlását követve minden nap eggyel növelve gyújtják meg (a keresztény advent vasárnapi gyertyagyújtás szokásához hasonlóan).

harédi – a *hászidizmus* szigorúan ortodox irányzata.

Hásomer Hácáír (ha-somer ha-cáír) – „ifjú őr”; a cionisták baloldali beállítottságú ifjúsági szervezete.

hászidok – „jámborok”. A zsidó misztikus vallási irányzat (*hászidizmus*) megalapítója Izrael ben Eliezer, közismertebb nevén Baál Sém Tóv (vagy héber rövidítéssel: *BEST*) a 18. század derekán. A meszianisztikus-kabbalista eszmék mellett a *hászidizmust* a következő lényeges tanítás jellemezte: a) Isten előtt nem a tudás és a törvények szigorú megtartása fontos, hanem az odaadó szeretet, a jóakarát és a lélek tisztasága; b) nem aszkézissel, szomorúsággal, hanem ellenkezőleg: őszintén örömmel, dallal-tánccal kell szolgálni Istent. Baál Sém Tóv nézeteire nagy ha-

tással volt a cfáti Jichák Lurja Askenázi gondolkodásmódja; e hatásnak könyvelhető el egyébként a *szefárd minhágra* való áttérés is. Különösen a Kárpátok túloldalán akadt kezdetben sok követője a mozgalomnak. Magyarországi elterjedésének megalapozója Taub Eizik nagykállói rabbi volt a 18. század második felében. A 19. század folyamán mindenütt – így Magyarországon is – több irányzat jelentkezett a mozgalmon belül, elsősorban a *cádikok* eltérő tanításaiból kifolyólag. Napjainkban leginkább két irányzatot tartunk számon; mindkettőnek elsősorban Kelet-Európán kívül van nagyobb befolyása. Az ún. „lubavicsiak” (*hábad*) elsősorban a tudásra helyezik a hangsúlyt, a „szatmáriak” (*harédi*-irányzat) pedig a törvény önmegtartóztató szigorára. Mindkét irányzatról elmondható, hogy éppen a *hászidizmus* lényegét felejtették a múltban, hiszen ma már szinte az ortodoxia színönimájaként szerepelnek, míg a mozgalom egykori alapítója éppen a rabbinikus ortodoxia ellen foglalva állást jelentkezett új tanításával.

haszkala – A 18. század második felében Berlinből kiinduló zsidó felvilágosodás.

hávdóle/hávdálál – elvásztás. A szombat kimenetelekor végzik a *hávdálál* szertartását, amellyel mintegy elvásztják a *sábbát* ünnepét az utána következő hét-köznapoktól. A szertartás része az ilyenkor gyűjtött, speciális fonott ~gyertya.

házkará – megemlékezés; a halottakért elmondott, több imából álló emlékező szertartás, amelyet a zsinagógai év folyamán négy alkalommal tartanak meg. Ilyenkor nemcsak közeli hozzátartozókról emlékeztek meg, hanem a tágabb és szűkebb zsidó közösség vértanúiról is. Sok helyen így nevezték a halálzási évfordulókon (*jahrzeit*) elmondott *Él málé ráhámim* imát is. Közkeletűbb neve: *mázkír*.

házan – előimádkozó, kántor

héder – „szoba”. Zsidó magánoktatási-nevelési intézmény, ahol kisgyermek (3–5, 5–7, illetve 7–13 éves korcsoportokra osztva) tanulnak. Ezután magasabb fokú intézménybe (*Talmud Tóra iskola, jesiva*) iratkozhattak.

hevrá-gábbáj – 1. **gábbáj**

Hevrá hácosz – 1. **hácosz/hácót**

Hevrá kádísá – „szentegylet”. A halottakkal való törődést (beleértve a temetési szertartást, a temető gondozását, sírkövek állítását) felvállaló egyesület, amely helyenként betegek ellátását is megszervezte.

Hevrá mezonot – szegény sorsú diákok (ortodox közösségekben *jesiva-bóherek*) étkeztetését megszervező és segítő egyesület.

hupá – esküvői baldachin; ezt tartják az ifjú pár fölött az esküvői szertartás alkalmával.

Ivria – „zsidóság”. Zsidó ifjúsági egyesületek gyakori neve.

ivrit – a felújított (ma használatos), modern héber nyelv elnevezése.

jahrzeit-táblák [német-jiddis]– előre ki nyomtatott táblázatok, amelyekben az elhunyt halálzási évforduló a zsinagógai év dátumairól a polgárra átvittetve, előre kiszámítva szerepelnek megkönnyítve a hozzátartozók számára az emlékezést.

jesiva – az ortodox közösségek hagyományos felsőfokú oktatási formája, amely elsősorban a talmudikus tanítások elsajátításának célját szolgálja; itt folyik a rabbiképzés is.

jiddis – a kelet-európai zsidóság által beszélt nyelv; eredetileg német nyelvjárás, amelybe azonban sok héber vagy más – elsősorban szláv – nyelvekből átvett szó keveredett. Szövegét héber betűkkel írják.

jóm kippúr – „az engesztelés napja”. A zsidóság egyik nagyünnep, rögtön a zsidó

- újévet követően, amelynek alkalmával a bűnök megbocsátásáért könyörögnek Istenhez. Az engesztelés azonban nemcsak erre terjed ki, hanem a zsidók egymás ellen elkövetett bántalmainak, sértéseinek a kölcsönös megbocsátását is előírányozza.
- kábbála** – a 13. századtól kezdve a Szentírás misztikus értelmezését, rejtett, titkos tanításait nevezték így.
- káddís** – „szent ima”. Istent dicsőítő, arameus nyelvű ima. Őt fajtája ismeretes: az árvák *káddísa*, a tudósok emlékére mondott *káddís*, a „teljes *káddís*”, a „fél *káddís*” és a temetőben, más imával egyetemben mondott *káddís*.
- Kádíma** – „előre”. Általában a polgári beállítottságú cionista ifjúság szervezetei viselték ezt a nevet.
- kásrut** – a rituális felügyelet alá eső élelmiszerek biztosításának, ellenőrzésének intézményrendszere mind hitközségi, mind egyéni (háztartásonkénti) szinten. Egyik fontos eleme a jószág *kóser* vágása, amit a metsző végez, valamint a hús további *kóserolása* áztatással, szózással. Az utóbbi már a *kóser* háztartás előfeltételeként értelmezhető; ugyancsak a háziasszony feladata a húsos és tejes ételek, valamint az ezek elkészítésére és fogyasztására használt edények elkülönítése.
- ken** – „fészek”. A cionista ifjúsági szervezetek helyi alapszervezeteit nevezték így.
- Keren kajemet ha-jeszod (KKH)** – zsidó nemzeti alap, a palesztinai kivándorlás 1901-ben megalakult földvásárló szerve.
- Keren kajemet le-Jiszráel (KKL)** – 1921-ben létrehozott építkezési alap, amely a palesztinai zsidóság közművelődési, egészségügyi és egyéb intézményeinek kiépítését segélyezte.
- Keren Tel Háj** – a revizionista cionisták külön pénzalapja.
- k'hila** – a szervezett zsidó közösség neve.
- kibuc** – a cionisták által kommunisztikus elvek alapján Palesztinában létrehozott települések neve.
- kohaniták** [héberül: **koháním**] – „papok”; a hagyomány szerint Áron leszármazottai. Egyes szertartások keretében történő áldásosztáskor van még ma is szerepük a liturgiájában.
- kohanita kéz** – *kohanita* szimbólum, speciális ujjtartásban összetartott kezeket ábrázol. A *kohaniták*knak tartottak sírkövein figyelhetjük meg őket.
- kóser** [askenáz szóhasználat]– „tisztá”, élvezhető. L. **kásrut**.
- leviták** [héberül: **L'vijím**] – a hagyomány szerint a Lévi törzsbeliek leszármazottai. A talmudikus törvények (*háláchá*) szerint rangban a *kohaniták* után következnek; tóraolvasásnál *kohén* után *levit* hívnak az emelvényre, s csak utánuk következik a többi, nem kiváltságos személy. A *kohaniták* kezét áldásosztás előtt a *leviták* öntik le vízzel.
- levita kancsó** – a *leviták* szimbóluma, amely a *kohanita* áldásosztáskor betöltött szerepükre utal. A jelkép gyakori a *leviták* leszármazottainak tartottak sírkövein.
- lúláv** – „pálmaág”; a *szukkóti* ünnepi csokor része.
- macesz** [jiddis]– l. **macot**
- mácót** – „kovásztalan kenyér”. *Peszá*hkor jut neki fontos szerep, hiszen az Egyiptomból való kivonuláskor sietni kellett, s nem volt idő a kenyértésztát megkeleszteni.
- Mágén Dávid** – „Dávid pajzsa”, Dávid-csillag; két egymásba fonódó, hatágú csillagot képező háromszög. Valószínűleg babilóniai vagy ind eredetű szimbólumról van szó, amely az ókorban és a középkorban még csak elvétve, a későbbi századokban azonban egyre több esetben hozható összefüggésbe a zsidósággal. Zsidó jelképpé igazából csak a 19–20. század folyamán vált.

Makkabi – a cionista sportmozgalom illetve az ebbe tömörülő egyesületek vették fel ezt a nevet, emlékezve az ókori nagy szabadságharcosra, a Haszoneusok családjából származó Júda Mákkábira, aki döntő szerepet játszott a szír uralom elleni harcban; neki tulajdonítják Jeruzsálem visszafoglalását és a Szentély újbóli felszentelését.

Málbis árumim – szegény sorsú gyermekek felruházását felvállaló felekezeti egyesület.

Malke Geld [jiddis] – „Királynő pénze”; a Mária Terézia által rendszerezített türelmi adót nevezte így a Habsburg Birodalom zsidósága.

Máóó cúr – a 13. században íródott *hánukkái* dal.

menóra – gyertyatartó, mécses. A hétágú gyertyatartó közkedvelt zsidó szimbólummá vált (jóval korábban, mint a Dávidcsillag), mivel hét ága különféle értelmezésekre ösztönöz (a hét napjai, a hét égitest, „Világfa”).

mezúza – „ajtófélfa”; a bejáratok jobb ajtófélfájára szögezett, bibliai szövegeket tartalmazó tekercs fából, fémből vagy egyéb anyagból készült tokban. A kis, tekercsként összehajtott pergamen tartalmazza a *S’ma Jiszráel* („Halljad, Izrael”) kezdetű ima, a hátoldalon pedig (úgy, hogy a kis tok ablakocskáján keresztül látsszon) a *sin-dalet-jod*, vagyis a *Sáddáj* („Mindenható”) szó betűi, ami azonban a *sómer d’látot Jiszráel* („Izrael ajtainak őrzője”) rövidítéseként is értelmezhető. A zsinagóga bejáratához nem raktak *mezúzát*, ám a tekercset az épülő zsinagóga alapjába építhették. (Ez történt például a zentai nagy zsinagóga esetében is.)

m’faked ha-ken – a revizionista cionisták helyi szervezetének parancsnoka.

Midrás – „tanulmányozás”, „kutatás”. A

Szentírás-magyarzatokkal kapcsolatos irodalom.

mikve – rituális fürdő. A vallásos zsidók pénteken, ünnepek – de különösen *jóm kippúr* – előtt mennek *mikvébe*, s merítkeznek alá. Ugyanezt kell tennie a zsidó vallásra áttérőknek is, valamint a házasságkötés előtt álló hajadonoknak és a menstruáció elmúltával minden asszonynak.

minhág – a mindennapi élet olyan szokásait nevezzük így, melyeket vallási törvények nem írnak ugyan elő, mégis idővel kötelezővé váltak a zsidóság számára. A vallási törvényekkel ellentétben az ilyen szokások megváltoztathatók, illetve eltörölhetők

minján – „(lét)szám”; tíz felnőtt (legalább tizenharmadik életévét betöltött) férfiből álló gyülekezet. A vallási törvények értelmében ugyanis közösségi imák mondásához vagy tóraolvasáshoz legalább tíz felnőtt férfi jelenléte szükséges.

mísze mesüne [jiddis]– „hirtelen halál”

Mizráchi – a vallásos cionisták szervezetének neve, ami két szó – a *merkáz rucháni* („szellemi központ”) – összevonásából keletkezett. Maga a szervezet olyan új zsidó államot kívánt megteremteni, amelynek intézményrendszere a vallási hagyományokra épül. Az 1903-ban Pozsonyban megalakult szervezet vezetősége az első világháborút követően Palesztinába tette át székhelyét, s néhány év alatt jelentős világszervezetté nőtt. Különösen Kelet-Európában, illetve az Amerikai Egyesült Államokban talált tömeges támogatásra.

móhel – az újszülött fiúgyermek körülmelését végző személy.

náciv – a *Betár* vezetőjének titulusa.

olé – Palesztinába (Izraelbe) kivándorló – *alijjázó* – személy.

párohet – „függöny”. A tóra(ka)t tartalmazó frigyszekrényt választja el a zsinagógai tértől.

peá – „szél”. A talmudi előírások szerint a gabonaföldek széleinek termése a szegényeket, rászorulókat illeti.

pegisá – „találkozó”, „összejövetel”.

pészáh – az „elkerülés” ünnepe; megtartásával a zsidóság az Egyiptomból való kivonulásra emlékezik. A szó a tizedik csapásra utal, amikor a Halál Angyala elkerülte a zsidók házeit. Nevezik még a „kóvászatlan kenyér ünnepének” is.

púrím – a „sors(vetés)” ünnepe, amely az Eszter könyvében leírt történetre emlékeztet. A zsidógyűlöletéről ismert perzsiai helytartó, Hámán ugyanis a zsidók kiirtására akarta rávenni a perzsiai királyt, de az uralkodó feleségének, a zsidó származású Eszternek a közbelépése megakadályozta, hogy Hámán ármánykodása győzelemre jusson. Maga a szó arra utal, hogy Hámán sorsot vetett, melyik napon irtsa ki a zsidókat. Kimondottan örömnep-ről van szó; zsidó farsangnak is nevezik, mivel ilyenkor szokás maszkokba öltözni, bált rendezni, egymásnak *púrím* süteményekből kóstolót (*slahmónesz*) küldeni, zsidó és nem zsidó szegényeket, koldusokat pénzadománnyal segíteni. Mivel a bibliai történetnek főszereplője nő, ez minden bizonnyal kihatott arra, hogy a *púrím* bálók megszervezését a nőegylet vállalta magára

rásekol (ros ha-kahal) – a zsidó közösség (hitköztség) „feje”, elnöke.

RÁSI – Rabbi Slomo Jicháki (1040–1105) nevének abbreviátúrája. Rabbinikus tudós, a „bibliakommentátorok fejedelme”; az egyik legkiemelkedőbb középkori zsidó gondolkodó.

ros há-sáná – *tisri* hónap első és második napja, a zsidó újév kezdete.

Sa’ar ha’amakim – a két világháború közötti években jugoszláviai és romániai zsidók által alakított *kibbuc*.

sábbát – szombat; a zsidó hét utolsó – munkaszüneti – napja. A munka tilalma az úgynevezett alkotó (tevékeny) munka fajtáira vonatkozik. A *sábbát* péntek este, az első csillagok feljövételével kezdődik és másnap estig tart. Hangsúlyozni kell, hogy nem közönséges munkaszüneti napról van szó; egyfajta – hétről hétre ismétlődő – ünnep ez, hiszen pontosan megszabott szertartásrendje van mind a zsinagógai istentiszteleteken, mind a zsidó otthonokban. Ünnepi voltát hangsúlyozza, hogy Isten megáldotta és megszentelte a szombatot, tehát ilyen értelemben sem közönséges napról van szó csupán. A szombati előírások megtartásán keresztül egyébként lemérhető, hogy egy-egy közösség (vagy azon belül egy-egy család) mennyire asszimilálódott. Ahol ugyanis nem létezett a szombati iskolába járás vagy az üzletek nyitva tartásának kényszere, ott a zsidóság elvileg szabadon dönthetett ebben a kérdésben.

sábesz [jiddis] – l. **sábbát**

sábeszgjó – az a nem zsidó személy, akinek szolgálatait, segítségét *sábbát*kor a zsidók igénybe vették: például ő volt az, aki a szombatra előre elkészített ételt (pl. *sóletet*) elvitte a pékhez felmelegíteni.

sakter [jiddis] – l. **sóhet**

sámesz – templomszolgá.

sékel – így nevezték a palesztinai betelepülést segítő alapokba befizetett járulékokat. Ez a mai Izrael állam pénzgyszegényének a neve is.

s’hita – rituális (kóser) vágás.

slahmónesz [jiddis] – *púrím* ünnepén küldött sütemény-kóstoló.

s’losím – „harminc”; a halálesetet követő harmincnapos gyász.

soá – holocaust, vészkorszak.

sófár – kosszarvkürt. Használata ókori hagyományokra vezethető vissza. Megfűvése elsősorban a ros há-sánái ünnep szertartásrendjében kap fontos szerepet.

sóhet – a jószág rituális (*kóser*) vágását végző személy.

sólet – hagyományos szombati – babból és húsból készült – étel.

somer – „őr”; a Hásomer Hácáir tagjait neveztek röviden így.

sibli [jiddis] – *hászid* imaház, imaszoba.

Sulhán Áruh – „terített asztal”; a 16. században szerkesztett könyv, amely tartalmazza mindazokat a törvényeket, amelyeket vallásos zsidónak meg kell tartania (megengedett és tilos ételek, szombat és ünnepek megtartásának szabályai, az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokások stb.).

s'vát – a zsinagógai év egyik hónapjának neve.

széder – „rend”; *pészáh* estéjének rendje; a *széderesti* lakomának ugyanis előírt szertartási rendje van, amely a külön erre a célra megszerkesztett *Pészáhi Hágádá*-ban olvasható. A szertartásos lakoma fontos elemeit képezik bizonyos alkalmi ételek (tojás, keserű gyökér stb.) melyek jelképrendszere az egyiptomi rabságra utal.

szefárd – az Ibériai-félszigetről kiűzött zsidókat, illetve leszármazottaikat nevezik így. A *szefárd* szokásrend sok tekintetben eltér az *askenáztól*; a héber nyelv használatában is kiejtésbeli különbségek voltak. A *szefárdok* beszélt nyelve a *ladínó* volt, amely a *jiddis*hez hasonlóan alakult ki, mégpedig a spanyol és portugál alapszóincsre ráépülő héber és kisebb mértékben más nyelvekből kölcsönvett szavak, kifejezések révén.

szimhát Tóra – „a *tóra* örömnépe”; ekkor olvassák el a *tóra* utolsó hetiszakaszát, s kezdik újra az elsővel.

sz'udát micvá – „ünnepi étkezés”.

szukká – „sátor”; *szukkót* ünnepének fontos részét képezi, szokás ugyanis az egyiptomi kivonulást követő pusztai vándorlásra emlékezve alkalmi hajlékot építeni, ahol az ünnep idején a család tartózkodik.

szukkót – „sátoros ünnep”. Az Egyiptomból való kivonulást követő pusztai vándorlás emlékére tartják; egyben a betakarítás (szüret) ünnepe is.

Talmud – „szóbeli tan”. A *Tóra* törvényeinek szóbeli magyarázatait idővel írásos formába öntötték, s ennek megszerkesztett változata a *Talmud*.

Talmud Tóra – „*tóra*iskola”. Fenntartását általában a hitközség pénzelte, s a gyermekek vallási ismereteit volt hivatott bővíteni.

tárgile mistár – a *Betár* tagjainak kiképzése, felkészítése.

tász – *tóravért*. Egy-egy közösségnek vagy a közösség tagjainak anyagi helyzetétől függően a zsinagógában őrzött *tórá*t „felöltöztették”. Ennek részét képezte a *tász* is.

T'helet Láván – „kék-fehér”; baloldali beállítottságú cionista ifjúsági szervezet neve. A kifejezés egyébként a hagyományossá vált „zsidó színekre” utal.

T'hilím – A Zsoltárok héber neve.

Tóra – Mózes öt könyve; a zsidó vallás és az erre kiépült vallási hagyományok alappillére. A kifejezést szűkebb értelemben az ún. „írott *Tórára*” alkalmazzák, tágabb értelemben azonban a „szóbeli *tórára*” (a *Talmudra* és annak magyarázataira) is. A *Tórá*t hetiszakaszokra felosztva olvassák fel a zsinagógai istentisztelet során.

tréfli [jiddis] – általában a *kóser* ellentétpárjaként használják, eredetileg azonban

csak a *kóser* vágás során az állatnál tapasztalt rendellenességre utalt, ami miatt a hús rituális értelemben tisztátlanak, tehát fogyaszthatatlannak számított.

trenderli [jiddis]– játékpörgettyű, amellyel különösen *hánukká* ünnepe idején játszottak a gyermekek. Ennek oka a pörgettyűk

oldalán látható betűkben keresendő, melyek a *hánukkái* lámpás csodájára utalnak: N[esz]-G[ádol]-H[ájá]-S[ám], vagyis „Nagy csoda történt ott [Jeruzsálemben]”; ellenben a betűk jiddis nyelvű értelmezése a játék szabályaira épül.